

Laudatio voor Dr. E.J. van Donzel bij de uitreiking van de Akademiepenning 2006

Uitgesproken door prof. dr. W.Th.M. Frijhoff, voorzitter afdeling Letterkunde van de KNAW, tijdens de Verenigde Vergadering van de KNAW op 8 mei 2006

Geachte heer Van Donzel,

Op voordracht van de afdeling Letterkunde heeft de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen besloten dit jaar aan u de Akademiepenning toe te kennen. U ontvangt deze onderscheiding voor uw jarenlange onbaatzuchtige inzet voor de recent voltooide tweede, tiendelige uitgave van de *Encyclopaedia of Islam*, het meest gezaghebbende naslagwerk op het gebied van de islam en de daarmee verbonden culturen. Zonder uw niet aflatende zorg voor deze reusachtige en langademige onderneming, onder het schutspatroonschap van de Union Académique Internationale uitgegeven in twee versies, een Franstalige en een Engelstalige, en waaraan honderden geleerden uit landen van vele continenten vaak zeer substantiële wetenschappelijke artikelen hebben bijgedragen, was het werk niet gereed gekomen. U hebt er ten slotte persoonlijk voor gezorgd dat dit hele, baanbrekende werk ontsloten wordt door een uitgebreid namenregister, een naslagwerk op zichzelf, en dat er een beknopte uitgave voor een breder publiek als *Desk Reference* tot stand kwam.

Weinigen van ons zullen uit eigen ervaring kunnen beseffen hoeveel niet aflatende inzet, overtuigingskracht en doorzettingsvermogen, hoeveel wetenschappelijke integriteit en niet zelden ook diplomatieke gaven en praktisch gevoel voor cultuurverschillen nodig zijn voor de voltooiing van zo'n internationale, in zekere zin multiculturele onderneming waarin nogal eens gevoelige onderwerpen ter sprake komen. U heeft zich in dat alles een ware meester betoond. U was weliswaar niet de enige redacteur, maar sinds uw toetreding tot de redactie als *editorial secretary* vanaf deel 3 (in 1971) en als *editor* vanaf deel 4 (1978), is deze in 1960 gestarte tweede editie van de encyclopedie in een versneld ritme tot voltooiing gebracht – een des te grotere prestatie als we ons realiseren hoeveel megaprojecten, ook de meest nuttige, onvoltooid blijven bij gebrek aan een stuwende kracht die weet te motiveren en op het juiste moment de ondankbare, maar noodzakelijke rol van slavendrijver op zich neemt. Juist nu de islam in vele gedaanten massaal in onze westerse leefwereld is binnengedrongen, is het van eminent belang dat een strikt wetenschappelijk werk als de *Encyclopaedia of Islam* betrouwbare, door de wetenschappelijke wereld gecertificeerde informatie biedt, en de bakens van de interpretatie in heden en verleden bewaakt.

Dr. van Donzel, U werd geboren in 1925 en studeerde aanvankelijk Indonesische taal- en letterkunde, waarbij u als basis voor de studie van de eigenlijke talen van Indonesië eerst drie jaar Arabisch en Sanskriet moest studeren. Later ging u over naar de studie van de Semitische talen, niet alleen het Arabisch en het Hebreeuws, maar ook de verschillende talen van Ethiopië, zoals het Amhaars en het Ge'ez. Wie thans wetenschap beoefent in onze monolinguïstisch geworden, Engelstalige wereld, kan zich nauwelijks meer voorstellen wat een rijkdom die veeltaligheid biedt en wat een voorsprong ze geeft voor de plaatsing van uitheemse culturen in een echt internationaal perspectief. Uw eerste wetenschappelijke liefde ging naar Ethiopië. U promoveerde op de uitgave van een apologetische tekst uit Ethiopië, *Anqasa Amin (La Porte de la Foi)* van Enqabom (1969), maar die tekst bevatte eigenlijk al in een notendop uw latere wetenschappelijke carrière. Het ging namelijk om een oude Ethiopische verdediging van het christendom tegen de islam, op basis van de Koran zelf. Ethiopië heeft ook later uw belangstelling behouden. U hebt verschillende studies over de geschiedenis van Ethiopië gepubliceerd en uw aandacht daarbij als vanzelf verbreed tot de landen eromheen, met name Afrika's oostkust en Arabië. Dank zij uw brede talenkennis bent u in al die werelden kind aan huis. Zo schreef u een veelgeroemde studie over het bewogen leven van de Omaanse prinses Sayyida Salme (later bekend als Emily Ruete) die door haar huwelijk met een Duitser in de Duitse intellectuele wereld terecht kwam.

Van 1974 tot aan uw pensionering in 1990 was u directeur van het Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten (het NINO), dat ook het Nederlands Historisch-Archaeologisch Instituut in Istanbul beheerde, uw standplaats. U organiseerde daar vele congressen, met name op het gebied van de Ottomaanse studies, en zorgde dat de congresbijdragen werden uitgegeven. In die functie, en als *editor* van de *Encyclopaedia of Islam*, hebt u bewezen niet alleen een groot geleerde maar vooral ook een voortreffelijk organisator van wetenschap te zijn, zowel binnen als buiten uw eigen expertisegebied. Uw vermogen om door uw aimabele persoonlijkheid een wijdivertakt, internationaal netwerk van specialisten en geleerden en andere belanghebbenden in stand te houden en de leden ervan tot prestaties te brengen wordt door allen hoog geroemd. Als zodanig bekroont deze Akademiepenning ook de onbaatzuchtigheid die een wezenlijke voorwaarde voor internationale samenwerking in de wetenschap is. Naast uw betrokkenheid als organisator en *editor* wil ik nog uw werk als vertaler noemen. Want voor de Franse versie van de *Encyclopaedia of Islam* hebt u geheel belangeloos vele artikelen in uw uitstekende Frans vertaald, een prestatie die weinigen u zullen nadoen. Wie de *Encyclopaedia* met haar duizenden in een klein lettertype dichtbedrukte bladzijden zelf ter hand heeft genomen, weet die extra inspanning op waarde te schatten. Zo hebt u ook een brug geslagen tussen de twee grote wetenschappelijke taalgebieden die nog kort geleden soms zo ver van elkaar lagen en zich vaak buiten elkaar om ontwikkelden. U was daarnaast voorzitter van de stichting Het Oosters Instituut, dat in Leiden een bijzondere leerstoel voor Perzische taal en cultuur heeft gevestigd, en u wist daar vervolgens een bijzondere leerstoel voor Zuid-Semitische talen en Berbers te doen inrichten. Volkomen terecht ontving u in 2003 dan ook een eredoctoraat van de universiteit van Hamburg.

Staat u mij toe u bij wijze van hulding tot slot een persoonlijke leeservaring te vertellen. Ik had het genoegen een boek van u te lezen dat vrijwel niemand in deze zaal zal kennen, al was het maar omdat het ruim 25 jaar geleden als een veredeld typoscript is uitgegeven door het Nederlands Historisch-Archaeologisch Instituut te Istanbul, en die reeks staat vermoedelijk niet op ieders nachtkastje. De titel luidt heel zakelijk *Foreign relations of Ethiopia, 1642-1700*. Dat is natuurlijk geen lokkertje voor een wetenschapsjournalist die op sensatie uit is, laat staan voor een breder publiek. Maar het is typerend voor uw bescheidenheid als wetenschapper, want onder die zakelijke titel ontvouwt zich in al haar rijkdom uw verbijsterende bronnenkennis en uw veeltalige eruditie rond de reizende Ethiopische koopman-ambassadeur Khodja Murad, die driemaal naar Batavia reisde. Het blijkt een fascinerende wereld van relaties tussen Ethiopië, andere Afrikaanse landen, Europa en Azië met haar subcontinenten, zowel Arabië en India als Indonesië. Het is een wereld van nabije en verre handelsrelaties, van politiek, religiestrijd en slavernij, maar ook een wereld van wonderlijke rituelen en mythen, want Ethiopië gold toen voor velen nog steeds als het utopische land van de mythische Priester Jan. Het is vooral een wereld waarin onbegrensde wetenschap en nieuwsgierigheid naar het nog niet ontdekte elkaar ondersteunen. Een wereld waarin afstanden in cultuur, tijd en ruimte gemakkelijk worden overwonnen door mensen die niet bang zijn om zelf onbevungen het initiatief te nemen, en die private en publieke belangen zo goed en zo kwaad als het kan harmonisch weten te combineren. Het is, kortom, een wereld zoals wij die, *mutatis mutandis*, als Akademie wel weer eens terug zouden willen zien.

Omdat u ons met uw werk voor de *Encyclopaedia of Islam* en uw andere studies zulke werelden hebt weten te ontsluiten, zonder uw eigen inspanningen daarbij te sparen, wordt u vandaag de Akademiepenning 2006 toegekend. Namens het bestuur van de afdeling Letterkunde feliciteer ik u en uw echtgenote van harte met deze hoge onderscheiding.

Ik nodig de president van de Akademie nu uit u de penning te overhandigen.

W.Th.M. Frijhoff, voorzitter afdeling Letterkunde